

Шифр МГ33

**Ключові слова українського публічного дискурсу (2014 – 2019 рр.):
корпуснобазований аналіз**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ СЛІВ УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЧНОГО ДИСКУРСУ.....	
1.1. Сутність поняття «ключові слова» та їхня роль у публічному дискурсі.....	6
1.2. Критерії відбору ключових слів року. Слова року української мови (2014 – 2019 рр.).....	7
1.3. Лінгвокультурологічні пошуки «ключових концептів культури»...10	10
1.4. Корпуснобазовані методи виокремлення та аналізу ключових слів дискурсу.....	11
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ СЛІВ УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЧНОГО ДИСКУРСУ (2014 – 2019 РР.) НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ КОРПУСУ ГРАК ТА ДОПИСІВ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ TWITTER ТА FACEBOOK.....	14
2.1. Статистика функціонування ключових слів українського публічного дискурсу за 2014 – 2019 роки.....	14
2.2. Дериваційний потенціал та концептуальний зміст ключових слів українського публічного дискурсу.....	18
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	26
АНОТАЦІЯ.....	28

ВСТУП

Актуальність праці зумовлена необхідністю застосування новітніх методик корпусного аналізу та програм опрацювання природної мови до аналізу мас-медійного дискурсу, який став основним засобом формування громадської думки у XXI столітті. Сьогодні, у результаті конвергенції мас-медіа та інтернет-технологій, змінюється формат публічного мовлення, ЗМІ набувають нових вимірів. Спостерігається стрімке зростання популярності соціальних мереж, які стали основним засобом обміну інформацією між людьми. З огляду на те, що тексти дописів та коментарів у Facebook та Twitter є зразком реального сучасного публічного мовлення, у якому відображена думка та ставлення широкої громадськості до різноманітних явищ та подій, зокрема і соціальних та політичних подій, вони стали цінним джерелом інформації та матеріалом дослідження для вчених різних гуманітарних галузей, передусім лінгвістів. В епоху глобалізації світової культури такі тексти, можна розглядати як національний і всесвітній потік свідомості людства [8]. Це викликає необхідність їх дослідження не лише з позиції риторики, прагматики та культури мовлення, а й із позиції того, як ці репрезентують світосприйняття людей, які цінності втілюють та як саме інтерпретують моральні та духовні принципи певної лінгвокультури.

Розвиток корпусної лінгвістики та поява електронних корпусів значно змінила способи та підходи до дослідження мови. Сьогодні за допомогою репрезентативних, великих за обсягом електронних корпусів текстів можна отримати інформацію про динаміку лексичного складу мови, особливості функціонування мовних одиниць у різних жанрах, за різний період. Аналіз великих масивів текстів дозволяє зробити статистично обґрунтовані висновки про основні концептуальні центри аналізованих текстів.

Об'єктом дослідження у цій праці є український публічний дискурс. **Предмет дослідження** – особливості функціонування, дериваційний потенціал

та концептуальний зміст слів-ключів в українському публічному дискурсі (2014-2019 рр.).

Метою цього дослідження є здійснити корпуснобазований аналіз та прослідкувати динаміку українських слів-ключів за 2014-2019 роки.

Завдання праці:

- 1) окреслити сутність понять «слово-ключ»/ «ключове слово» та «слово року»;
- 2) проаналізувати методи визначення ключових слів;
- 3) розглянути статистику функціонування слів року українського публічного дискурсу на матеріалі корпусу української мови ГРАК та дописів у Twitter та Facebook за 2014-2019 роки;
- 4) за допомогою діаграм показати динаміку вживання слів року у відповідному хронологічному діапазоні;
- 5) дослідити дериваційний потенціал та концептуальний зміст слів-ключів.

Матеріалом дослідження є конкорданси, отримані з підкорпусу медіатекстів Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК) за період 2014-2019 рр. Вони містять результати пошуку мовних одиниць, що були обрані словами року та кандидатами у слова року в Україні Словником сучасної української мови та сленгу «Мислово». Разом з тим, матеріалом послуговували також коментарі та дописи, вилучені із соціальних мереж Twitter та Facebook, опубліковані у часових рамках, визначених для цього дослідження (200 дописів).

Методи дослідження: описовий метод, корпуснобазований аналіз дискурсу, словотвірний аналіз, контекстуальний аналіз, концептуальний аналіз, статистичний та кількісний аналіз. У праці застосовано корпусний менеджер AntConc для автоматизації кількісних підрахунків.

Новизна роботи полягає у застосуванні методів та інструментів корпусної лінгвістики для дослідження статистики функціонування,

дериваційного потенціалу та визначення зміщень концептуальних центрів слів-ключів сучасного публічного дискурсу України.

Теоретичне значення праці вбачаємо у поглибленні корпуснобазованих досліджень на матеріалі української мови.

Практичне значення цього дослідження полягає у тому, що матеріали та результати праці можна застосувати у навчальному процесі під час викладання курсів лексикології, корпусної лінгвістики, дискурсології.

Структура роботи складається з вступу, двох розділів, висновків, анотації та списку використаної літератури.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, окреслено новизну, вказано мету та завдання праці.

У першому розділі розглянуто теоретичні та методологічні засади дослідження слів-ключів українського публічного дискурсу. Зокрема увагу зосереджено на понятті «ключові слова» та лінгвістичних методах їхнього аналізу. Разом з тим, описано критерії відбору слів року та розглянуто слова-ключі українського лінгвопростору, які визначив Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» за 2014-2019рр.

У другому розділі досліджено слова року у медіатекстах корпусу української мови Грак. Проілюстровано динаміку частотності вживання слів-ключів. Розглянуто дериваційний потенціал слів-ключів, взявши до уваги особливості їхнього вживання у дописах користувачів соціальних мереж Facebook та Twitter.

У висновках узагальнено результати дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ СЛІВ УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЧНОГО ДИСКУРСУ

1.1 Сутність поняття «ключові слова» та їхня роль у публічному дискурсі

Термін «ключове слово» увійшов у науковий обіг у ХІХ ст. [16]. Варто звернути увагу на те, що для позначення феномену слів-ключів дослідники використовують різні терміни: «ключові слова», «культурні скрипти» (А.Вежбицька), «скозні мотиви» (Д.Шмельов), «семантичні лейтмотиви» (Ю.Апресян) тощо.

Дослідник Р. Вільямс називав ключовими словами лексичні одиниці, в яких втілені актуальні соціально-культурні поняття певного часу [2]. Ключові слова розглядають як лексичні одиниці з найбільшим смисловим навантаженням, які сприяють становленню структурно-семантичного каркасу тексту [1, с. 31]. Разом з тим, ключові слова тексту – це слова, частотність використання яких у тексті є незвично високою порівняно з певною нормою. Тобто, це слова статистично помітніші в тексті, чи в наборі текстів, ніж у великому референтному корпусі [1].

Ключові слова розглядають як мовні знаки, які в певному контексті активують присутні у соціальній пам'яті ціннісні конотації слова [19]. Слова стають ключовими, коли потрапляють у певну комунікативну ситуацію. Обов'язковим компонентом такої комунікативної ситуації є адресат, який ці слова «споживає» та використовує.

Семантика ключових слів публічного дискурсу ЗМІ, зокрема комунікації у соціальних мережах, потребує детального вивчення. З огляду на те, що ключові слова втілюють головні поняття та цінності суспільства, такі дослідження допоможуть краще зрозуміти «чим живе» певна лінгвокультурна спільнота у певний період часу. Публічний дискурс орієнтований на масового адресата [11] та характеризується соціально-значимою тематична

спрямованістю, тому ключові слова публічного дискурсу окрім того, що виконують інформативну функцію, є індикаторами комунікативної інтенції адресанта.

1.2. Критерії відбору ключових слів року. Слова року української мови (2014 – 2019 рр.)

Слово року – це своєрідна брендова ідентичність року, системно виражена в яскравих і впізнаваних номінативних одиницях. Завжди існує комунікативна затребуваність форми вираження імені ситуації, що виникає в реальній дійсності. Яскравість номінації – та об'єктивна випадковість, яка обумовлена номінативним вакуумом життєвої ситуації. В цьому випадку неологізм, виплеканий у певному мовному середовищі є найбільш яскравим представником класу актуальних слів [10, с. 447-448]. Спостерігаємо таке термінологічне розмаїття: «актуальне слово» (Мустайоки, Арто, Харри Вальтер, and Ирина Вепрева), «ключове слово поточного моменту» [11]. Слова, які знаходяться «в фокусі соціальної уваги», Е. А. Земская назвала «ключовими словами епохи» [7, с. 138].

Критерії виокремлення слів року частково перетинаються із критеріями виокремлення так званих ключових слів культури (гіпотези А.Вежбицької, Е.Лассан, І.Голубовської тощо).

Вважається, що певні характеристики слів року і так званих модних слів є зіставними. «Мовна мода – це сукупність змінних уявлень про правильність і ефективність використання мови (що приймають інколи крайні вияви), які панують у суспільстві у певний (як правило, нетривалий) час і виявляються у захопленні якими-небудь мовними зразками, в екстравагантності вибору, відбору змінюваних мовних засобів і створенні нових з орієнтацією на свої постійні атрибутивні компоненти, атрибутивні цінності: на сучасність, універсальність, демонстративність і гру» [6].

О.Албул зазначає, що низка авторів погоджується з тим, що «виокремленню явища мовної моди... сприяє критерій частотності вживання тих чи інших одиниць. Мовні одиниці, яким приписано ознаку модності, завжди мають високу частоту вжитку. Однак йдеться не про звичайне кількісне зростання, а про надуживання певними мовними одиницями. З таких позицій визначається явище мовної моди в Енциклопедії словацької мови, у польській довідковій літературі» [3, с. 22].

Згідно з Т.М. Шмельовою, до типових ознак актуальних слів належать:

- різке зростання частотності вживання;
- поява таких слів у якості заголовків у газетах та у хештегах;
- реалізація граматичного та словотвірного потенціалу;
- розширення сполучуваності;
- формування нових синонімічних та антонімічних зв'язків;
- онімічне вживання;
- мовна рефлексія з приводу актуального слова (в тому числі його дефініція);
- мовна гра з актуальним словом [12, с. 33–39].

В межах українського лінгвопростору слова-ключі визначає Словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» з 2014 року. Таким чином, першим українським словом року, яке відносилось до подій 2013 року, стало «Євромайдан» – термін, що охоплює позначення акцій протесту, які відбулись в Україні у 2013-2014 роках, після невідписання українським керівництвом договору про асоціацію з ЄС.

У 2014 було обране друге слово року – «кіборги» – захисники Донецького аеропорту, яких так назвав у вересні 2014 року проросійський бойовик, пояснюючи, чому передові загони російсько-терористичних військ не можуть взяти аеропорт. Одне чи не єдине серед найважливіших слів того року із позитивним для українського суспільства значенням. Іншими словами-кандидатами 2014 року були «волонтер», «доброволець», «анексія», «війна»,

«АТО» та «ватники», що відображають політичні події та суспільні проблеми того часу.

Слово «блокада» «охарактеризувало» 2015 рік, що оцінюємо як визнання важливості блокади окупованої Автономної Республіки Крим. Поряд з «блокадою» найпопулярнішими в Україні стали слова «корупція», «переселенці», знову ж таки «ватники», а також «безвізовий режим».

«Корупція» стала словом, яке найкраще підсумовує суспільну дискусію 2016 року. Іншими широкоживаними словами видання виділило «офшор», «е-декларація», «банкопад», «брекзит», «зрада/перемога» та «безвіз», яке у 2017 вже стало ключовим.

«Мислово» обрав «томос» словом 2018 року. Це слово є символом утворення в Україні автокефальної помісної церкви та подальшого відходу від ідеологічного впливу Москви. Іншими претендентами на звання слова року були «євробляхи», «безкарність», «агресія», «воєнний стан» та «новічок». Цікаво зауважити, що останнє стало словом року у 2018 в Росії, яке не сходило з передовиць провідних світових видань та буквально стало символом політики Кремля [15].

Словник сучасної української мови та сленгу “Мислово” обрав слово «діджиталізація» словом 2019 року. Неологізм, який увійшов в українську мову лише кілька років тому, є транслітерацією англійського *digitalization* та означає зміни в усіх сферах суспільного життя, пов’язанні з використанням цифрових технологій. Це слово є спрощеною формою більш точного терміну «цифрова трансформація» та є проявом глобальної цифрової революції. Як бачимо, інші світові тренди, такі як зміна клімату чи проблеми гендерної ідентичності, не набули суттєвого поширення в українській публічній дискусії. Термін з великим відривом очолив список найвідвідуваніших слів словника, а кількість його переглядів зросла на 1,535% у порівнянні з минулим роком.

«Держава в смартфоні» – це ще один прояв діджиталізації, також став важливим виразом року, що минає. Хоча цього року перемогло неполітичне слово, усі інші слова-кандидати відображали політичні події. Серед них «Зе» –

скорочення прізвища Володимира Зеленського, який феєрично виграв вибори президента України у 2019. Популярними у 2019 стали слова «*монобільшість*», «*турборежим*», «*розведення*», «*червоні лінії*» та «*полонені*» [14].

Статистику функціонування, дериваційні ознаки та специфіку концептуального вмісту українських слів-ключів за 2014-2019 роки розглянуто у другому розділі праці.

1.3. Лінгвокультурологічні пошуки «ключових концептів культури»

У багатьох працях, присвячених виокремленню слів року чи актуальних слів, автори звертають уваги на суб'єктивність цього процесу. Аналогічну суб'єктивність, чи, іншими словами, відсутність методу спостерігаємо під час виокремлення слів року, зокрема в межах українського мовного простору.

Критика лінгвокультурології як наукового напрямку, зокрема її методів наявна у низці опрацьованих нами у ході дослідження праць. Так, А. Павлова стверджує, що: «У лінгвокультурології немає методів. Те, що вчені цього напрямку оголошують своїми методами, такими не є. Лінгвокультурологія перебуває в пошуку «ключових концептів культури» (вона ж «етнічна ментальність», вона ж «МКС»). «Ключові концепти культури» розглядають як найбільш важливі для цієї культури поняття. Для їхнього пошуку в мові лінгвокультурологія не застосовує жодних критеріїв: ні критерію частотності, ні критерію широкої сполучуваності та залучення до численних фразеологізмів, ні критерію неперекладності, ні критерію розгалуженої синонімії... У підсумку єдиною підставою для пошуку «ключових концептів» тієї чи іншої культури слугують тільки етностереотипи, які для наукової дисципліни ніяк не можуть виступати як основа методології».

Хоча, усі з перелічених критеріїв широко застосовуються в якісних лінгвокультурологічних працях. Належить, безсумнівно, погодитися з А. Павловою в тому, що етностереотипи «для наукової дисципліни ніяк не можуть виступати як основа методології», як і будь-які інші стереотипи не

можуть впливати на наукове дослідження, якщо вони не є об'єктом і предметом наукових студій [18, с. 203].

Належить зауважити, що виокремлюючи ключові слова, лінгвокультурологи згадують такий критерій, як висока частотність, однак не подають жодних кількісних даних, хоча б меж цієї постульованої високої частотності. Такий підхід дає підстави думати, що ця «висока частотність» в лінгвокультурології – це лише суб'єктивні відчуття дослідника.

Мустайокі, Арто, Харри Вальтер та Ірина Вепрева звертають увагу на різке збільшення частотності слова-кандидата: яскравим формальним показником актуального слова, що перевіряється за допомогою корпусних методів, є підвищення частотності вживання слова у порівнянні з попереднім періодом. Перевірка даного параметру показала, що частотність слова не завжди визначає вербальний маркер року. Інколи вибір слова відстає від піку його частотності [10].

1.4. Корпуснобазовані методи виокремлення та аналізу ключових слів дискурсу

Сьогодні дослідники дискурсу все частіше звертається до корпусної лінгвістики як засобу аналізу мовних явищ на матеріалі значного обсягу даних. Корпусна лінгвістика може автоматизувати не всі, але багато процесів аналізу дискурсу за допомогою використання списків частотних слів, конкордансів і пошуку ключових слів. Значення корпуснобазованого аналізу дискурсу полягає у тому, що характерні семантичні моделі пояснюються з опертям на кількісні показники, що дозволяє виявити моделі ідеологічного значення.

Робота з корпусом здійснюється за допомогою спеціальних програмних засобів – конкордансерів і корпусних менеджерів. Вони надають різноманітні можливості для отримання необхідної інформації з корпусу. Корпус-менеджер – це спеціальна пошукова система, що містить програмні засоби пошуку даних у корпусі, отримання статистичних даних й надання результатів в зручній

формі, зазвичай у текстовому файлі. Результати цієї процедури подаються у вигляді горизонтальних рядків із пошуковим словом посередині (KWIC (Key Word In Context)). Результати пошуку видаються у вигляді конкордансу (тому корпусні менеджери і називають конкордансерами), де аналізована користувачем одиниця представлена в її контекстному оточенні та супроводжується статистичною інформацією. Можуть фіксуватись частотні характеристики окремих мовних одиниць, грамам, може бути характеристика сполучуваності декількох лексичних одиниць. Багато систем дозволяють користувачам самим обирати або коректувати запропонований ними формат представлення даних.

Корпуси текстів надають дослідникові таку інформацію:

1. Ключові слова і вирази дискурсу, які є статистично помітними у тексті.
2. Частотні списки мовних одиниць у текстах (словоформ, лем, кластерів слів). Кількісні дані дозволяють розкрити закономірності лексичної та статистичної будови текстів, функціонування мовних одиниць в тексті, особливості стилю, формальні риси одиниць і граматичних категорій.
3. Сполучуваність слів і колокації.
4. Конкорданси, тобто контексти, у яких вживаються мовні одиниці. Функція конкордансера є надзвичайно важливою, оскільки може виявити певні шаблони, отже і сенси, впливу яких регулярно піддаються читачі. Зокрема визначаються атрибути ключових слів. Інша перевага дослідження корпусу у виявленні закономірних контекстуальних семантичних моделей тексту – тобто виходу за межі колокацій, що дозволяє виявити ідеологічне навантаження текстів. Контекстуальний аналіз тексту, що спирається на кількісні дані ключових слів, дозволяє побудувати лексико-семантичну систему основних, домінантних понять, або семантичних доменів досліджуваного дискурсу та зв'язків, які існують між ними.

У цій праці ми використовуємо дані Генерального регіонального анотованого корпусу української мови (ГРАК), який є репрезентативною,

структурованою колекцією текстів українською мовою у супроводі програми, яка дозволяє будувати на базі корпусу власні підкорпуси, шукати слова, граматичні форми та їх сполучення, а також обробляти результати пошуку, сортувати, робити збалансовані вибірки і одержувати різну статистичну інформацію [13]. Зокрема для аналізу, використано підкорпус медіатекстів.

Разом з тим, застосовано корпус менеджер AntConc. Перевага корпусного аналізу за допомогою програмного забезпечення, такого як AntConc, полягає у здатності встановити кількісні показники слів-ключів у досліджуваних текстах, на основі яких ми можемо формулювати якісні інтерпретації смислових зразків. Це зменшить суб'єктивність і довільність тлумачення.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ СЛІВ УКРАЇНСЬКОГО ПУБЛІЧНОГО ДИСКУРСУ (2014 – 2019 РР.) НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ КОРПУСУ ГРАК ТА ДОПИСІВ КОРИСТУВАЧІВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ TWITTER ТА FACEBOOK

Корпуснобазований аналіз слів-ключів, що функціонують в українському публічному дискурсі, здійснено на матеріалі підкорпусу медіатекстів у корпусі української мови ГРАК та дописів у соціальних мережах.

Розглядаючи статистику функціонування слів-ключів та слів-кандидатів у досліджуваних текстах, а також «якісні» характеристики таких слів, ми спрямовуємо увагу на виявлення концептуального вмісту, розглядаємо різні аспекти їхнього дериваційного потенціалу, асоціативного поля тощо.

2.1. Статистика функціонування ключових слів українського публічного дискурсу за 2014 – 2019 роки

Спочатку проаналізовано частотність вживання слів, обраних словником сучасної української мови та сленгу «Мислово» по роках, починаючи з 2013 та охоплюючи часовий проміжок до 2019 року відповідно. До уваги взято загальну частотність цих слів та частотність їхнього вживання на мільйон (див. Таблиця 2.1.).

Частотність вживання деяких слів року та їхня динаміка протягом досліджуваного періоду зображена на діаграмах (див. Рис. 2.1 – 2.5). Ці слова, а саме *Євромайдан*, *ватники*, *зрада*, *перемога*, *безвізовий режим*, як бачимо з графіків, були ключовими у упродовж, практично, усього аналізованого періоду.

Таблиця 2.1. Частотність вживання слів року та слів-кандидатів у ЗМІ
(2013-2019рр.)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Загальна частотність	Частотність на мільйон
Євромайдан	465	371	33	162	111	167	31	501	4.16
Майдан	81	48	95	130	33	333	0	12,312	49.5
Кіборг	89	42	132	325	65	72	16	584	1.34
Блокада	12	36	211	44	151	460	21	923	3.71
Переселенці	218	75	198	119	71	128	4	512	1.75
Безвізовий режим	43	16	148	161	154	66	14	720	1.65
Корупція	47	77	42	186	246	857	203	2,617	10.52
Офшор	46	76	115	92	63	53	14	221	0.89
Е-декларація	0	0	0	31	27	7	2	67	0.15
Банкопад	0	0	1	6	4	2	1	14	0.03
Брекзит	0	0	0	37	25	18	8	143	0.33
Зрада	70	67	70	129	152	37	96	7,534	30.29
Перемога	38	100	91	95	151	139	664	20,305	81.63
Поразка	57	148	129	73	169	150	172	7,519	30.23
Безвіз	0	0	4	69	58	53	22	239	0.96
Війна	34	94	100	128	304	39	1271	88,643	356.3
АТО	36	1375	458	98	224	38	176	2,810	11.30
Гібридний	0	0	140	33	8,052	295	54	1,203	4.84
Волонтер	37	10	218	441	68	87	266	1,628	6.54
Доброволець	100	10	106	314	176	185	106	3,255	13.10
Анексія	0	33	746	120	721	193	90	1,010	4.06
Ватники	64	385	152	185	153	944	1	127	0.51
Томос	2	3	0	7	3	136	94	235	0,61
Диджиталізація	0	0	0	2	1	0	3	6	0,01

Рисунок 2.1. Частотність вживання слова «Євромайдан» у публічному дискурсі

Рисунок 2.2. Частотність вживання слова «ватники» у публічному дискурсі

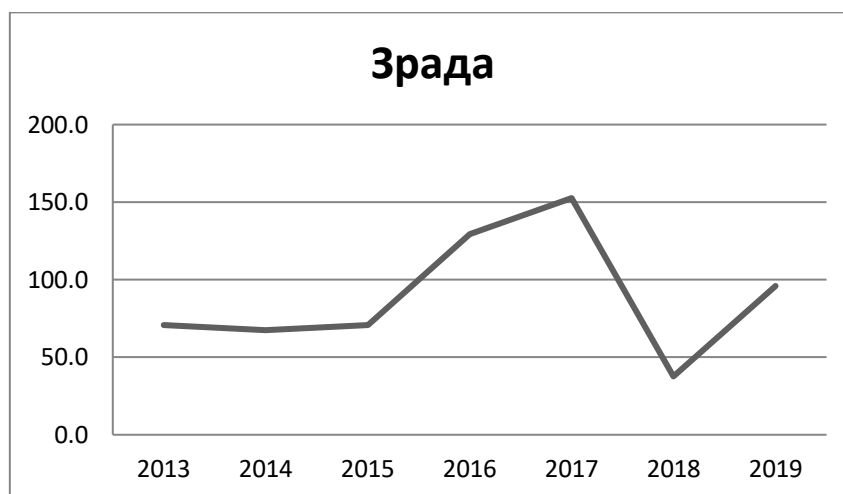

Рисунок 2.3. Частотність вживання слова «зрада» у ЗМІ

Варто також відзначити стрімке зростання частотності вживання слова-кандидата «перемога» у 2019 році (див. Рисунок 2.4). Ми пов'язуємо це явище з виробами президента та перемогою Володимира Зеленського, яка викликала значний ажіотаж у ЗМІ та піддалась бурхливим обговоренням в соціальних мережах.

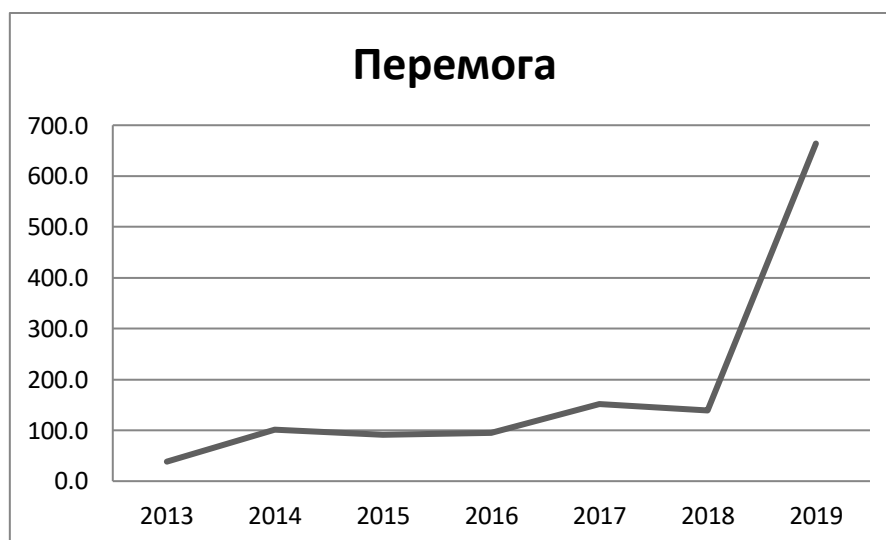

Рисунок 2.4. Частотність вживання слова «перемога» у публічному дискурсі

Цікаво, що пік частотності вживання словосполучення «безвізовий режим» припадає на 2016 рік, проте словом року воно стає вже у 2017.

Рисунок 2.5. Частотність виживання словосполучення «безвізовий режим» у публічному дискурсі

Отже, зауважуємо, що відставання вибору слова року від піка частотності в українському просторі не спостерігається, у низці випадків, навпаки, бачимо випередження.

У багатьох випадках словами року стають слова-неологізми, або слова, частотність яких різко збільшилася порівняно з попереднім роком.

Разом з тим, варто зазначити, що деякі слова, як от «*банкопад*» чи «*диджиталізація*» не є частотними, якщо брати до уваги дані корпусу текстів української мови Грак, але їх активно вживають користувачі соціальних мереж у своїх дописах.

2.2. Дери́ваційний потенціал та концептуальний зміст ключових слів українського публічного дискурсу

Дослідження дери́ваційного потенціалу ключових слів спрямоване на розкриття їхньої реальної і потенційної здатності породжувати нові одиниці.

На словотвірний потенціал впливають такі чинники, як стилістичне забарвлення, широта сполучуваності, частиномовна характеристика слова, його частота вживання, культурна розробленість слова і зв'язок слова з цілеспрямованою діяльністю людини, з важливими явищами для життя і

«предел мозговой діяльності ватніка це іспользование терміна "євромайдаУн". це в них називається "остроуміє". неймовірно тупорилі» (Twitter)

Беручи до уваги інші слова-ключі, також спостерігаємо утворення нових словоформ. Користувачі соціальних мереж використовують ті ж самі тактики до інших ключових слів. Наприклад:

«Кібори замурували у підвалі аеропорту бойовиків!» (Twitter)

«КЫборги херои упоротой Украины! Просто лучшие лица белой расы))» (Twitter)

Слово 2015 року «блокада» також відзначилось у коментарях в соціальних мережах. Найчастіше слово зустрічається в таких колокаціях: «громадянська блокада», «дірява блокада», «економічна блокада», «Інтернет-блокада», «енергетична блокада», «Кримська блокада», «морська блокада», «продовольча блокада» та «товарна блокада». Наприклад:

«Російській владі дуже недоречна громадянська блокада Криму» (Twitter).

«Кримська блокада по енергетиці, воді, транспорту ...ось це і повинно бути тими санкціями українського Уряду, якщо звичайно уряд хоче санкцій» (Twitter).

«85% товарів до війни йшли залізницею. Зараз в основному антрацит потрапляє через рашку (шо теж треба прикрити), а контрабандою алкоголь, цигарки, продукти харчування, юаелірка. Контрабанда це крапля в морі. Навіть така дірява блокада шкодить їм сильно» (Twitter).

«Морська Блокада Криму робить свою справу. Торгівля окупованого Севастополя з Цивілізованим Світом ніяк не йде. Це сльози» (Twitter).

Щодо слова «ватніки», яке так і не стало словом року, але було кандидатом і у 2015, і у 2016, то на його прикладі бачимо явище, яким піддається багато схожих слів в соціальних мережах – заміна «і» замість «и», що мовби показує «зросійщення» самого слова.

*«Панове **ватніки!** Ви чули, що в Україні прийняли закон про трансплантологію? Так от, тепер усіх зрадників України, хто не встигне втекти на Московію пустять на органи!З їхніх лобів будуть робити бронезилети, бо твердіші за броню!А з кісток зроблять суміш для штукатурення стін.» (Twitter)*

*«**Ватнічки**, ви хоч трохи аналізуйте лапу, яку вам дають жрать! Періодично скидайте її зі своїх вух!» (Twitter)*

Велика кількість різноманітних словоформ та колокацій зустрічається з словами-кандидатами 2017 року – «зрада» та «перемога». «Зрадо-» стало своєрідною основою для творення нових слів як от, наприклад, «зрадо-медіа», «зрадо-перемога», «зрадофільство». Наприклад:

*«Після деяких "українських" **зрадо медіа**, та деяких, переважну більшість - приємно читати у ворога які ми круті Проблема не в читачах, проблема, що що б не читали - все антиукраїнське» (Twitter).*

*«Раджу до п'ятниці)) про **зрадо-фільство** і як з цим боротися...» (Facebook).*

Змін, що передають «зросійження» слова, зазнала і українська «перемога», замінена користувачами соціальних мереж на «**перемогу**» – слово, що почало вживатись після поширення фальсифікованого відео та швидко перейшло у широкий вжиток. Наприклад:

*«Я вже прочитала. А "**перемога**" справді вражає. Хоча страшно. Адже більшість цього не побачить і сприйме за правду» (Twitter)*

*«Черна заївсть москалів - це головна **перемога!** Як каже Гроїсман-перемогач - українці співають и танцюють як богу!» (Twitter)*

Словосполука «безвізовий режим» вживалась у ЗМІ в 2019 році особливо часто, проте словом року стала її скорочена форма – «безвіз», яка широко застосовувалась користувачами соціальних мереж та дериваційний потенціал якої ми розглядали на основі дописів та коментарів у соціальних мережах. Наприклад, «**Безвіз**», «**безгаз**», «**безКрим**» та інші подібні слова міцно

закріпились в лексичному запасі дописувачів мереж Facebook та Twitter. Або, наприклад:

безвиз + безгаз = с перемогою вас!))) (Facebook)

БезВиз,БезГаз....когда будет БезПеть? (Facebook)

*Кому безвиз, а кому без виз, БезМозг,БезГаз,БезСвет,Безвиз,БезКран:-):-
))(Twitter)*

***БЕЗВИЗ! БЕЗКРИМ! БЕЗДОНБАС! БЕЗГАЗ! БЕЗХЛІБ!**Жити по-новому!*

(Twitter)

Цікавим в аспекті твірної продуктивності є одне із слів 2019 року – «Зе». Аналіз корпусу українських твітів з початку 2019 року показав, що з помітною частотністю вживаються такі лексичні новотвори як слово *Зе* та похідні слова від *Зе*, наприклад *Зе-команда, презедент. Зе-кандидат, Зе-рада* тощо. Неологізм *Зе* є апокопою (тобто скороченням через усічення кінцевих складів) прізвища кандидата у президенти України у березні 2019 р. В.Зеленського, який зрештою виграв вибори і став президентом України. Ключовість *Зе*-слів в українському сегменті Твіттера, а також дериваційна продуктивність слова *Зе* є результатом безпрецедентних та неочікуваних результатів президентських перегонів в історії України.

За способом творення *Зе*-неологізми є, у більшості випадків, телескопізмами. Особливістю телескопізмів є їхня залежність від контексту. Значення більшості із цих слів неможливо визначити поза певним контекстом. Телескопійне слово – це порівняно економний та виразний логіко-комунікативний засіб.

У результаті контекстуального аналізу *Зе*-телескопізмів, можна виокремити, з-поміж іншого, такі семантичні домени досліджуваних новотворів:

- **ЗЕ-ПРИХИЛЬНИКИ:** *зелебобіки, зекраїнці, ЗеПланктон, ЗЕвиборці, зе-мами, зе-чуваки, зе-біли, ЗеІдіоти, ЗЕ!БІЛИ, ЗЕкраїна, ЗЕУкраїна, телепу-зе-ки, Зе'ки,*

- ЗЕ-ВЛАДА: *ЗеДепутат, Зепрезидент, зерада, законституційний суд, ЗЕвождь, зе-сволота, Зе-Змія, презЕдент, Зе-Рембо, зе-курви, зе-скоти, Зе-влада, Зе-система, Зелений Тітанік, ЗеЩур, зе-команда, Моніка Зелінські, Зе!нарден, Зе-комерсанти.*
- ЗЕ-ПОЛІТИКА: *Зе-дипломатія, зе-кінець, зе-реформи, зе-імпічмент, Зе-тактика, зе-капітуляція, Зе-перемога. зе-фуд-корт-прес-конференція, Зе-технології, ЗЕ-дець, зе-шибісь.*

При вивченні механізму телескопічного словотворення та структури телескопічних слів звертає на себе увагу явище гаплогії (накладання морфем), яке відбувається на стику однакових або дуже подібних складів двох слів. У випадку okazionalizmu *Моніка Зелінські* це явище посилюється алюзією.

«Отже, Порох увійде в історію як державник, а Зе, як Моніка Зелінські. Чувак, ти сам хотів слави. Купайся в її променях» (Twitter)

«То до ВРУ цього разу зайдуть телену-зе-ки..?» (Twitter)

На основі розглянутих прикладів, зроблено висновки про те, що словам-ключам властивий значний дериваційний потенціал. Іншими словами, спостерігаємо, як їхні деривати потрапляють до культурного обігу, вживаються метафорично, стають компонентами трансформованих фразеологічних одиниць. Зауважено також, що у певних дискурсах їм властива фактично протилежна оцінність.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні здійснено корпуснобазований аналіз ключових слів українського публічного дискурсу за 2014-2019 роки.

Першим етапом нашого дослідження була побудова конкордансів, які містять запити за ключовими словами. За основу взято слова, обрані словами року словником сучасної української мови та сленгу «Мислово», а також слова-кандидати. Використовуючи дані підкорпусу медіатекстів корпусу Грак та тексти дописів Twitter та Facebook, прослідковано динаміку вживання українських слів року за вказаний період. За допомогою програми AntConc отримано списки частотності слів-ключів, визначено загальну частотність, а також частотність вживання на мільйон слів.

Здійснено аналіз дериваційного потенціалу ключових слів на основі специфіки їхнього вживання користувачами соціальних мереж Twitter та Facebook. Виявлено, що слова-ключі та їхні деривати, здебільшого, є політично спрямованими. Зауважено, що вони певним чином стосуються політичної ситуації в Україні, слугують відображенням того, як громадяни країни реагують на події, які є значимими для українського суспільства. Отже, одним із суб'єктивних критеріїв є «політична необхідність» слів-ключів для провадження публічного дискурсу.

Словам-ключам властивий значний дериваційний потенціал. Їхні деривати потрапляють до культурного обігу, вживаються метафорично, створюють абсолютно нові словоформи, стають компонентами трансформованих фразеологічних одиниць.

Загалом, слова-ключі у дописах Twitter та Facebook виражають здебільшого негативну оцінку політичної ситуації в Україні та спрямовані на висловлення невдоволення подіями, що мали місце в житті країни. Нерідко така негативна оцінка виражається у формі висміювання. Виявлено, що дописи, які містять відверту проросійську пропаганду також містять слова-ключі, здебільшого модифіковані та «зросійщені».

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у використанні корпуснобазованого аналізу для дослідження публічного дискурсу України в інших його проявах, зокрема в публічних дебатах, ток-шоу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТОНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Stubbs M. Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics / M. Stubbs. – Oxford: Blackwell, 2001.
2. Williams R. Keywords / R. Williams. – London : Fontana, 1983. — 337 p.
3. Албул О. Поняття мовна мода як соціо-й лінгвокультурна категорія. *Мова і суспільство*, 2010. – С. 21–30.
4. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики / Н.Ф. Алефиренко – М.: Гнозис, 2005. – 326 с.
5. Андриановна Е. К. Прагматическая направленность метакоммуникативных элементов дискурса / Е. К. Андриановна // Прагматическая интерпретация и планирование дискурса. – Пятигорск: ПГПИИЯ, 1991. – С. 58–59.
6. Бічай Ю.В. «Модні» слова в сучасній російській мові (на матеріалі тлумачних словників і мовленнєвої практики мас-медіа кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02 / Дніпропетров. нац. ун-т – Дніпропетровськ, 2003.
7. Земская Е. А. Активные процессы современного словопроизводства // Русский язык конца ХХ столетия (1985–1995) / под ред. Е. А. Земской. М. : Языки рус. культуры, 1996. – С. 90–141.
8. Кузнецова Т. В. Концепт як інструмент дослідження ціннісності журналістського тексту / Т. В. Кузнецова // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article=2343>
9. Мустайоки А. Метаязыковой портрет модных слов / А. Мустайоки, И. Т. Вепрева // Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии : по материалам ежег. междунар. конф. «Диалог» : в 2 т. Вып. 14. М. : Изд-во РГГУ, 2015. Т. 1. С. 438–448.
10. Мустайоки А. Феномен актуального слова 2015 года / А. Мустайоки, Х. Вальтер, И. Вепрева // Quaestio Rossica. 2016. Том 4. – № 4. – С.127

11. Романенко Є. О. Публічна комунікація як засіб транспарентності державного управління / Є. О. Романенко // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2014. – Вип. 1. – С. 15–26.
12. Шмелева Т. В. Ключевые слова текущего момента // Collegium. 1993. - № 1. – С. 33–41.
13. <http://www.parasolcorpus.org/Kyiv/ua>
14. http://myslovo.com/?page_id=4634
15. <https://wz.lviv.ua/news/383305-nazvaly-naipopuliarnishe-slovo-v-ukraini-2018-roku>
16. Niehr T. Schlagwörter / Thomas Niehr // Bundeszentrale für politische Bildung [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tinyurl.com/n63kefh>
17. Воронцова Т. А. О соотношении понятий публичный дискурс – дискурс СМИ – публичная речь [Электронный ресурс] / Т. А. Воронцова. – Режим доступу: http://vestnyk.udsu.ru/2008/2008-13/vuu_08_053_03.pdf.
18. Павлова А. Лингвокультурология в России: «за» и «против». W: Przegląd Wschodnio-europejski VI/2. 2015. – S. 201–221. [Електронний ресурс] / А. Павлова – Режим доступу: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przegląd_Wschodnioeuropejski/Przegląd_Wschodnioeuropejski-r2015-t6-n2/Przegląd_Wschodnioeuropejski-r2015-t6-n2-s201-221.pdf
19. Сотников А.В. Ключові слова в політичному дискурсі [Електронний ресурс] / А. В. Сотников // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – Режим доступу: <http://tinyurl.com/ltaoeq6>
20. Щигло Л.В. Аспекти вивчення дериваційного потенціалу слова [Електронний ресурс] / Л.В. Щигло // Вісник ХНУ № 1052, 2013 – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nb_64.exe?_2013_74_23.pdf

АНОТАЦІЯ

Актуальність праці зумовлена необхідністю застосування новітніх методик корпусного аналізу та програм опрацювання природної мови до аналізу дискурсу ЗМІ, який став основним засобом формування громадської думки у XXI столітті. Сьогодні за допомогою репрезентативних, великих за обсягом електронних корпусів текстів можна отримати інформацію про динаміку лексичного складу мови, особливості функціонування мовних одиниць у різних жанрах, за різний період. Аналіз великих масивів текстів дозволяє зробити статистично обґрунтовані висновки про основні концептуальні центри аналізованих текстів.

Об'єктом дослідження у цій праці є український публічний дискурс. Предмет дослідження – особливості функціонування, дериваційний потенціал та концептуальний зміст слів-ключів в українському публічному дискурсі (2014-2019 рр.).

Метою цього дослідження є здійснити корпуснобазований аналіз та прослідкувати динаміку слів-ключів українського публічного дискурсу за 2014-2019 роки. Завдання праці:

- 1) окреслити сутність понять «слово-ключ»/ «ключове слово» та «слово року»;
- 2) проаналізувати методи визначення ключових слів;
- 3) розглянути статистику функціонування слів року українського публічного дискурсу на матеріалі корпусу української мови ГРАК та дописів у Twitter та Facebook за 2014-2019 роки;
- 4) за допомогою діаграм показати динаміку вживання слів року у відповідному хронологічному діапазоні;
- 5) дослідити дериваційний потенціал та концептуальний зміст слів-ключів.

Матеріалом дослідження є конкорданси, отримані з підкорпусу медіатекстів Генерального регіонально анотованого корпусу української мови

(ГРАК) за період 2014-2019 рр. Вони містять результати пошуку мовних одиниць, які були обрані словами року та кандидатами у слова року в Україні Словником сучасної української мови та сленгу «Мислово». Разом з тим, матеріалом стали також коментарі та дописи, вилучені із соціальних мереж Twitter та Facebook, опубліковані у часових рамках, визначених для цього дослідження (200 дописів).

Методи дослідження: описовий метод, корпуснобазований аналіз дискурсу, словотвірний аналіз, контекстуальний аналіз, концептуальний аналіз, статистичний та кількісний аналіз. У праці застосовано корпусний менеджер AntConc для автоматизації кількісних підрахунків.

Новизна роботи полягає у застосуванні методів та інструментів корпусної лінгвістики для дослідження статистики функціонування, дериваційного потенціалу та визначення зміщень концептуальних центрів слів-ключів сучасного публічного дискурсу України.

Теоретичне значення праці вбачаємо у поглибленні корпуснобазованих досліджень на матеріалі української мови.

Практичне значення цього дослідження полягає у тому, що матеріали та результати праці можна застосувати у навчальному процесі під час викладання курсів лексикології, корпусної лінгвістики, дискурсології.